

ՔԻԹԷ ԱՐԻՒՆՀՈՍՈՒԹԻՒՆ

Քթէ եկած արիւնը՝ կրնայ երբեմն ստանալ վրդովիչ համեմատութիւն և կամ դառնալ նեղացուցիչ, շարունակական կրկնումներով: Անհրաժեշտ է շեշտել ամէնէն առաջ թէ՛ առանձնապատուկ տկարութիւն մը կայ՝ հէմոֆիլիա անունով, որուն ենթակայ եղողը՝ մարմինին ո'ւէ մասէն արիւնեւթութիւն կ'ունենայ առանց մասնաւոր արտաքին պատճառի իսկ: Ասոր վրայ ծանրանալ աւելորդ է՝ ժողովուրդին համար գրուած յօդուածի մը մէջ. սակայն ամէնէն առաջ այդ պարագան յիշեցի որպէսզի ոչինչ բանի տեղ չդրուի ամէն արիւնահոսութիւն:

Քթէ արիւնահոսութեան պատճառներն բազմաթիւ են. այս տեղ պիտի յիշեմ սակայն միայն այնպիսիներն, որոնց դարմանումը կարելի է վստահիլ ժողովուրդին, առանց անպատեհութեան: Սկսինք ամէնէն պարզ և սովորականէն. տղեկ մը ծառէն վար կ'իյնայ երեսի վրայ և քիթը կը սկսի արիւնիլ. փոքրիկ քննութիւն մը երևան պիտի բերէ որ քթի ոսկորներէն մէկը կոտրած է և ոսկորին սուր ծայրը մխրճուելով ներքնաթաղանթին մէջ, պատճառ եղած է արիւնի խողովակի մը ծակելուն և հետևապէս արիւնհոսութեան. հաւանական է որ դէմքին վրայ ալ նշմարուի կարմրութիւն, սկըրտուքի հետքեր և դուեցք:

Երկրորդ. քթի արիւնհոսութեան պատճառ կ'ըլլան կարգ մը հիւանդութիւններ, ինչպէս՝ Փրանկախտային աննշմար անցած վէրքեր ու քթի ներքնաթաղանթի դանաղան լուրջ հիւանդութիւններ և ուրեր:

Երրորդ. արեան թունաւորում, կեղծմաշկ, աղիքի բորբոքում, հարսանիթ, կարմրուկ և ուրիշ կարգ մը սուր հիւանդութիւններ, յաճախ մանկութեան շրջանին՝ արիւնհոսութիւն առաջ կը բերեն:

Չորրորդ. արեան խոնում, որ առաջ կուգայ կարգ մը հիւանդութիւններու ընթացքին. օրինակ, սիրտի և երիկամներու հիւանդութիւն և կասկուտ հազ:

Հինգերորդ. առհասարակ բոլոր արեան հիւանդութիւններու մէջ կարելի է սպասել քթէ արիւնհոսութիւն. ինչպէս, ծանր տեսակէ սակաւարիւնութիւն և արդէն վերև յիշուած հէմոֆիլիա ըսուածը:

Վեցերորդ և շատ սովորական պատճառ մը քթէ արիւնհոսութեան՝ անզգոյշ կերպով սուր, ծակող մարմիններ ոնգունքի մէջ

մտցնելն է. փոքրիկներն յաճախ քթերնին կ'արիւնեն իրենց եղունգներով:

Արդ, այս կամ ասոնցմէ տարբեր ինչ պատճառներով ալ առաջ գայ քթէ արիւնհոսութիւնը, նախ պէտք է ստուգել թէ քթին որ ծակէն կուգայ արիւնը. և աւելին, կարևոր է ճշդել թէ բերնէն եկած արիւնը՝ քթէն գացած չէ՞ հոն:

Բժշկական դարմանումը թողունք որոնց որ անկ է. յիշենք միայն քանի մը պարզ և ժողովրդային միջոցներ, որոնք կարող են օգտակար ըլլալ, ամէն պարագայի, ինչպէս սովորութիւն է ըսել, մինչև բժիշկին գալը: Ամենալաւ և առձեռն միջոցն է սառ ջուրը, որուն մէջ կարելի է կաթեցնել աղ կամ քացախ և ափին մէջ լեցնելով՝ քաշել քիթն ի վեր. ասով յաճախ կարելի կ'ըլլայ խցել վիրաւոր արեան խողովակը, որ բնականաբար պատճառն է արիւնհոսութեան: Քթին վրայ՝ սառոյց կամ պաղ ջուրի մէջ թաթխուած լաթի կտոր մը յաճախ հրաշալի արդիւնք կուտայ. նոյնիսկ սառոյցի մաքուր կտորներ կարելի է խոթել ոնգունքին մէջ որպէսզի մակարդանայ արիւնը և կծկուի վիրաւոր արեան խողովակը:

Քթին վարի մասը ոսկրային չէ՝. ուստի այդ մասը կարելի է ճնշել լաւ մը երկու մատերով և պատեհութիւն տալ հոսող արեան թանձրանալ տեղին վրայ ու տեւակ մը խցան կազմել: Շարունակ քիթը մաքրելու փորձերն՝ հակառակ արդիւնք կուտան. կազմուելու վրայ եղող արեան խիցը տեղէն կը շարժի. ժամանակ տալու է արիւնող կէտին՝ կծկուիլ և դոցուիլ. մինչդեռ ամէն անգամ որ քիթը մաքրուի՝ արգելք կ'ըլլայ անոր: Բնական է որ ենթական քիչ մը նեղութիւն դգայ քիթէն աղատօրէն չնչեւուն համար. բերնէն չնչելով կարելի է նուազ նեղուիլ այս տեսակէտէ:

Եթէ արիւնհոսութիւնը շարունակէ, կարելի է eau oxygénée կոչուած պատուական հեղուկը գործածել. մէկ թէյի բաժակի մէջ մէկ ապուրի դգալ կը դնէք այս հեղուկէն և կը քաշէք քիթն ի վեր: Եթէ ասով ալ չդադարի արիւնը, առանց վախի, քթին արիւնող ծակին մէջ կը խոթէք այս բաղադրութեամբ թաթխուած կտոր մը բամպակ կամ լա՛ւ ևս երկար, բարակ ու նեղ մաքուր լաթի (gaze) շերտ մը: Antipyrine կոչուած փոշին ալ երբեմն հրաշալի արդիւնք կուտայ. քթախոտի նման՝ քաշելու է ներս:

Քթի արիւնհոսութիւնը դադրեցնելու ամէնէն տրամաբանական եղանակը հարկաւ է՝ բո՛ւն արիւնող կէտը դարմանել: Կարգ մը ժողովրդային միջոցներ ևս սակայն կարելի է կիրարկել. ինչպէս, գլխին վրայ սառոյց դնել, վերի շրթունքը՝ քթին երկու կողմերով մատերուն մէջ ճնշել, թւերը գլխէն վե՛ր բարձրացնել, կամ մէկ խօսքով, գործածել ո՛ւնէ անմեղ միջոց որ ջղայնութենէ կ'ազատէ հիւանդը և մանաւանդ շուրջիները: Ու այս անկարևոր չէ՝ բոլորո-

վին, քանզի վերջապէս հո՛ւս հո՛ւն կաթկթած արեան կարմիր բիծերն լաւ չեն աղդեր շատերու վրայ. ու ամէն ո՛վ որ հիւանդին մօտ կուգայ, երկար «վա՛խ» մը կը հանէ բերնէն երբ կը տեսնայ կոնքին մէջի կարմիր հեղուկը, մոռնալով որ քանի մը թէյի դգալ արիւն՝ կարող է կարմրցնել և դունաւորել դոյլ մը ջուր:

Շատ անգամ արիւնը արդէն ինքնիրեն կը մակարդանայ, շնորհիւ այն յատկութեան որ ինքն ունի օդին հետ ուղղակի շփման մէջ ըլլալով: Ու իբրեւ քաջալերութիւն կ'արժէ միտք պահել թէ մարդ իր ծանրութեան դէթ մէկ տասներեքերորդին չափ արիւն ունի իր մարմինին մէջ. հետեապէս քանի մը կաթիլ արիւն կորսնցնելով ո՛չ ոք չի մեռնիր: Քիթ արիւնհոսութենէ մահ չեմ տեսեր կամ լսեր մինչև այսօր:

ԲԺ. ՅՈՎՍ. Տ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

ԽՕՍԳԻ ԵՒ ԶԱՅՆԻ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆԸ

1. — Մանուկին հետ խօսիլ յստակ, դանդաղ եւ ճիշտ:
2. Սորվեցնել ճիշտ արտասանութիւնը ձայնաւորին ու բաղաձայնին:
3. Պատշաճ կերպով հաղուեցնել, որպէս զի ազատ մնայ վիզն ու կուրծքը:
4. Թողուլ որ խնդայ և պոռայ, երբ կը դբօսնու:
5. Հոգ տանիլ, անմիջապէս որ թոթով կը սկսի խօսիլ:
6. Համբերութեամբ կրկնել տալ այն բառերը, գորս գէշ կ'արտասանէ, մինչև որ կատարեալ արտասանէ:
7. Զօրացնել կոկորդը արտասանական մարզանքներով, բարձրաձայն ընթերցումներով, երգերով:
8. Մասնաւորաբար մանչերուն արբունքի ժամանակ, խնայել ու հանդիստ ձգել:
9. Զգուշանալ ձայնը յոգնեցնելէ, ինչ որ յաճախադէպ է հոստորներուն:
10. Զգուշանալ երկար խօսելէ այնպիսի տեղերու մէջ, ուր օդը ապականած է, թունաւոր կազերով յագեցած, փռչիով եւ ծուխով լեցուած:
11. Զաւիաւոր խմել ոգելից ըմպելիները և չափաւոր ծխել նաև սիկարը:
12. Ընդհանուր եղանակով մը, լաւ նկատի առնել այն առողջապահական օրէնքները, որոնք կը վերաբերին բերնին, քիթին, կոկորդին, թոքերուն, մարսւղական խողովակին, ջղային դրութեան, որոնց խանգարումը գէշ կերպով կ'անդրադառնայ խողովակին վրայ: